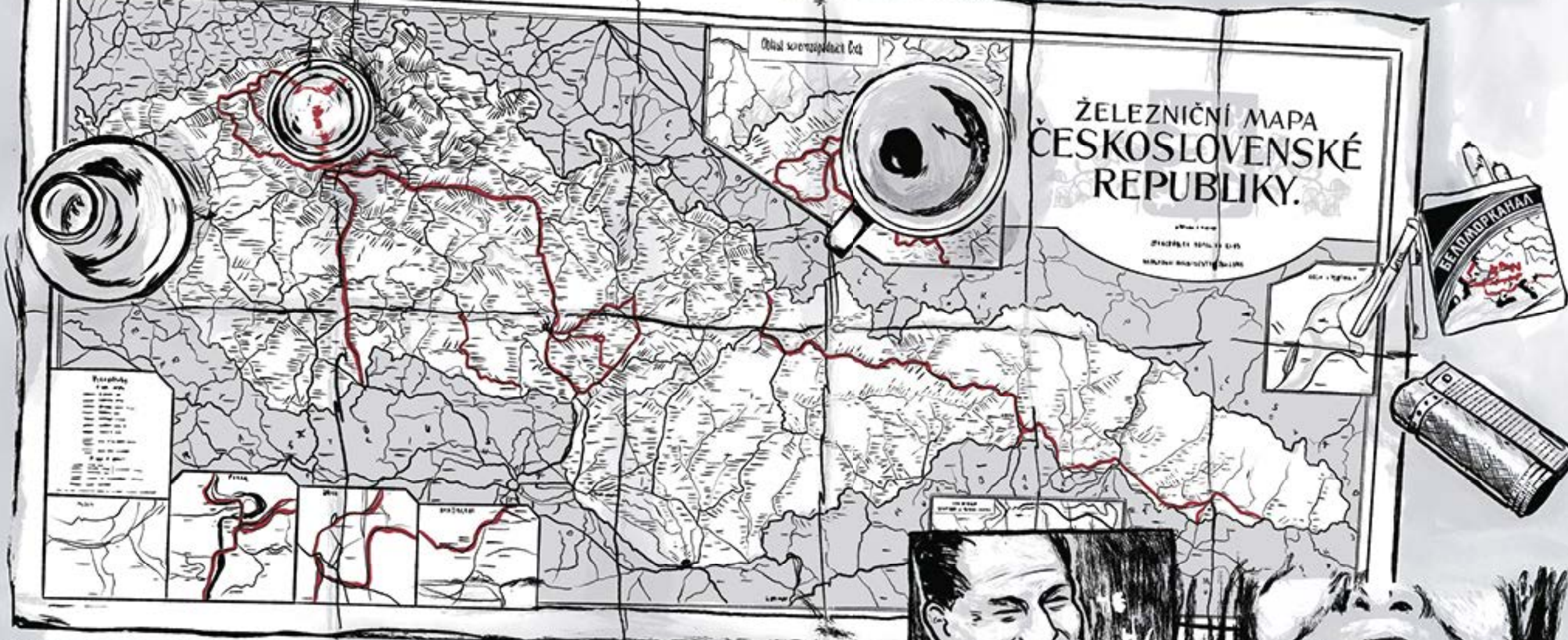

TEMNÉ OBILÍ

*Komiksový příběh na motivy
skutečných událostí*

Šinkovský + Ticho 762

Drahý můj,
 Počkali jsme se. Dnes vyjždíme
 všichni na Těbou domů do
 Dobšiny. Vím, nevíš, jak se
 na Tebe těšíme. Nevím jak
 dlouho pojedeme. Bude to
 prát z každé zastávky.
 Miluju Te Julia
 MARIA

Polovina června 1945,
 Sluknov

Arnold Goetz
 Banská 5

Dobšina (Döbschau)

Na přelomu let 1944 a 1945 nacisté na
 východě ustupovali postupující Rudé
 armádě. Na nejvyšších nacistických místech
 se rozhodlo o evakuaci karpatských Němců
 do bezpečí českých Sudet.

To byl i osud lidí z tohoto vlaku. Více než
 měsíc po konci války se tito uprchlíci, mezi
 nimiž byli převážně jen ženy, děti a staří
 lidé, vraceli do svých domovů na východě
 obnoveného Československa.

Byli plni nadšeného očekávání
 z návratu domů. Dlouhá válka
 skončila a jim se podařilo přežít.
 Těšili se na svou budoucnost. Nikdo
 z nich nemohl tušit, jak to celé
 dopadne...

*Studie mapující průběh,
pachatele a oběti tragické
události z června 1945*

Vydavatelství
Univerzity
Palackého

ISBN 978-80-244-6522-7

Masakr na Švédských šancích v souvislostech

Pavel Kreisinger

Úvodem: Poválečné násilí v osvobozeném Československu (1945)

„Od nacistické vyhlazovací války ve východní Evropě a války proti Židům až k válce bez slitování v Tichomoří a ve Vietnamu v ještě bližší minulosti vojáci [všech stran] neustále mučili a zabíjeli neozbrojené civilisty a bezbranné vězně a páchali mnoho jiných zvěrstev. Dowerovo¹ líčení, jak se celé americké jednotky v Tichomoří otevřeně chlubily tím, že neberou žádné zajatce, a běžně sbíraly části těl japonských vojáků, je nanejvýš neutěšenou četbou pro každého, kdo se samolibě domnívá, že válečná zvěrstva byla páchána pouze za nacistického režimu. Každá válka – a zvláště ta rasová – vede k růstu brutality, která nachází výraz ve zvěrstvech. Tento rys se táhne jako červená nit od Brombergu² a Babího Jaru³ přes Novou Guineu⁴ a Manilu⁵ až k My Lai⁶...“

– Christopher R. Browning, americký historik⁷

Autor ve svém výčtu sice nezmiňuje lokality nacházející se na československém území, přesto by tam mohly být. Politicky a etnicky motivované násilí se nevyhnulo ani našim zemím a narůstalo už v průběhu první světové války i bezprostředně po ní.⁸ Zatímco převrat 28. října 1918 proběhl v Praze a na dalších místech velmi klidně, protičeské nálady eskalovaly 4. března 1919 zejména v Kadani a ve Šternberku na Moravě a střety si vyžádaly oběti na obou stranách.⁹ Nepokoje v pohraničí pak pokračovaly henleinovským protičeským povstáním v září 1938.¹⁰ Následná léta nacistické okupace českých zemí představovala další krvavou etapu česko-německých vztahů, která vyvrcholila v letech 1941–1942 v období prvního a druhého stanového práva. Masové popravy probíhající v roce 1942 zejména na střelnici v pražských Kobylisích a dalších místech dokonce někteří historici označují za genocidu Čechů.¹¹ Mimořádně krvavé bylo pak i Pražské květnové povstání.¹² Vlna násilí ovšem s 8. květnem 1945 neutichla, naopak – vystřídala ji „spravedlnost“ vítězů.

Zatímco se judikatura k odsunu německého obyvatelstva a potrestání nacistických válečných zločinců a domácích kolaborantů teprve připravovala, začal v jarních a letních měsících takzvaný divoký odsun (wilde Vertreibung) Němců z osvobozeného Československa. Byť se

¹ Myšlena přelomová kniha amerického historika Johna Dowera. Viz DOWER, John W.: *War Without Mercy: Race and Power in the Pacific War*. New York 1986.

² Německý název polského města Bydgoszcz (česky Bydhošť), kde bylo po tzv. krvavé neděli (z 3. na 4. září 1939) zastřeleno v důsledku represí od září do prosince 1939 na 5000 Poláků. Viz například WILDT, Michael: *Generace nekompromisních: vedoucí pracovníci Hlavního říšského bezpečnostního úřadu*. Praha 2019, s. 424–437.

³ V rokli Babí Jar u Kyjeva bylo nacistickými jednotkami Einsatzgruppen ve dnech 29.–30. září 1941 postřeleno 33 771 osob. Na masakru se zásadní měrou podílel Paul Blobel (1894–1951), který byl po válce odsouzen k trestu smrti a popraven. Viz například PAUL, Gerhard – MALLMANN, Klaus-Michael: *Gestapo za druhé světové války: „domácí fronta“ a okupovaná Evropa*. Praha 2010, s. 496, 621.

⁴ Kampaň na Nové Guineji (leden 1942 – srpen 1945) si vyžádala životy na 202 000 Japonců a asi 14 000 Australanů a Američanů. Ztráty domorodého obyvatelstva lze vyčíslit jen těžko, odhaduje se nicméně, že z původní populace 1 500 000 obyvatel „v některých částech ostrova během války [zemřel] každý čtvrtý domorodý vesničan, a to na následky hladu, nemoci, vojenských akcí nebo vražd“. Srovnej LENGEL, Edward G.: *Angels and Victims: The People of New Guinea in World War II*. Dostupné na nationalww2museum.org, staženo 9. 8. 2020; SHANKS, Dennis G.: „Casualties in Australian Military and Indigenous Para-Military Units in Papua New Guinea during the Second World War.“ In: *Journal of Military and Veterans' Health*, Vol. 31 No. 3 (July 2023), s. 25–28. DOI 08.2023-91122152, staženo 31. 10. 2024.

⁵ Masakr ve filipínské Manile provedly japonské jednotky v roce 1945. Zahynulo při něm přes 100 000 civilistů. Viz např. DOWER, John W.: *War Without Mercy: Race and Power in the Pacific War*. New York 1986, s. 44–45.

⁶ Masakr v My Lai provedly americké jednotky ve Vietnamu dne 16. března 1968 a vyžádal si 504 civilních obětí. Převážně se jednalo o ženy, děti a starce. Viz např. BOWMAN, John S. (ed.): *The Vietnam War: Day by Day*. New York 1989, s. 121.

⁷ BROWNING, Christopher R.: *Obyčejní muži: 101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*. Praha 2002, s. 135.

⁸ KONRÁD, Ota – KUČERA, Rudolf: *Cesty z apokalypsy: fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922*. Praha 2018.

zčásti jednalo o spontánní akt odplaty českých obyvatel, musíme připomenout, že se vlastně děl organizovaně, neboť na vyhánění se výraznou měrou podílely československé ozbrojené síly, často s vědomím nebo přinejmenším s tichým souhlasem nejvyšších státních orgánů.¹³ To vše bylo pochopitelně doprovázeno nejrůznějšími projevy násilí a tyto takzvané „excesy“ si podle nejnovějších výzkumů do konce roku 1945 vyžádaly tisíce životů.¹⁴

Organizovaný a humánní odsun německého obyvatelstva začal být připravován teprve po skončení konference velké trojky (J. V. Stalin – H. Truman – W. Churchill¹⁵) v Postupimi u Berlína ve dnech 17. července až 2. srpna 1945. Spojenecká kontrolní rada schválila plán, na základě něhož měl od konce roku 1945 probíhat transfer Němců nejen z Československa, ale také z Polska a Maďarska. V případě Československa se mělo jednat o 750 000 osob, jež měly směřovat do sovětské okupační zóny Německa, a dalších 1 750 000 pak do americké okupační zóny v Bavorsku. Směrnice ve věci dalšího řízení odsunu, stanovující pravidla a váhové limity pro osobní věci a mimo jiné také zakazující rozdělovat rodiny, schválila československá vláda 14. prosince 1945. První „organizovaný“ transport, s 1 200 československými Němci, pak vyjel 24. ledna 1946 z Mariánských Lázní. Poslední transporty do americké okupační zóny opustily Československo v listopadu roku 1946.¹⁶

Vraťme se ale zpátky do jara a léta roku 1945, kdy bylo vyhánění Němců na různých místech doprovázeno desítkami případů hromadného násilí. V souhrnu přinesly 8 až 10 tisíc obětí, včetně žen a dětí.¹⁷ Zejména zásluhou historika Tomáše Staňka máme informace o drtivé většině z nich zpracovány formou syntézy,¹⁸ ale také v podobě edice dokumentů sestavené ve spolupráci se švýcarským historikem Adrianem Portmannem (dříve publikujícím pod jménem Adrian von Arburg).¹⁹ Řada z těchto případů by ovšem při důkladném sběru materiálů vydala na samostatnou studii nebo monografii.²⁰

9 Srovnej KREISINGER, Pavel – PODOLSKÝ, Karel: „Tragický 4. březen 1919 ve Šternberku s odstupem jednoho století – souvislosti, rekonstrukce událostí, důsledky.“ In: *Rok 1919 a Československo: postavenie a premeny periférií nového štátu v procese jeho konštituovania*. Prešov 2020, s. 128–144; KESSLER, Vojtěch: „Naší vlasti nadejde nové jaro!“ Čtvrtý březen v sudetoněmeckém kalendáři.“ In: *Vznik Československa a provincie Deutschböhmen*. Praha 2019, s. 167–176.

10 PLACHÝ, Jiří: *Nástin personálních ztrát československé armády v době od 21. května 1938 do 31. března 1939*. Praha 2009.

11 KYNCL, Vojtěch: *Bez výtek: genocida Čechů po atentátu na Reinharda Heydricha*. Praha 2012.

12 Srovnej MAREK, Jindřich a kolektiv: *Padlí na barikádách: padlí a zemřeli ve dnech Pražského povstání 5.–9. května 1945*. 2., doplněné a rozšířené vydání. Praha 2020; KOKOŠKA, Stanislav: *Praha v květnu 1945: historie jednoho povstání*. Praha 2005.

13 MAJEWSKI, Piotr Maciej: *Sudetští Němci 1848–1948: dějiny jednoho nacionalismu*. Brno 2014, s. 410.

14 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 327.

15 V důsledku prohraných voleb byl ještě v průběhu konference nahrazen labouristou Clementem Attleem.

16 MAJEWSKI, citováno výše, s. 425–427.

17 Do tohoto počtu nejsou zahrnuty sebevraždy, jejichž počet se odhaduje na 6 000. Nutno však podotknout, že ne všechny sebevraždy německého obyvatelstva, k nimž došlo v roce 1945, byly motivovány panujícím násilím. Řada oddaných nacistů si po porážce Německa skutečně nedokázala představit nový život bez svého „vůdce“ a raději zvolila dobrovolný odchod ze života, často s celou rodinou.

18 STANĚK, Tomáš: citováno výše.

19 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Středokluky 2010.

20 Z nejnovějších syntéz k válečnému a poválečnému násilí v československých zemích viz zejména MRŇKA, Jaromír: *Limity lidskosti: politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944–1946*. Praha 2019.

1a–c: První „organizovaný“ transport s 1 200 československými Němci vyjel 24. ledna 1946 z Mariánských Lázní a na rozdíl od „divokých“ odsunů z něj byla pořízena bohatá fotodokumentace.

Několik nejpalčivějších „excesů“ z roku 1945 se dočkalo samostatného uměleckého zpracování, ať už v podobě prózy, či filmového snímku. Do širšího povědomí tak zásluhou spisovatelky Kateřiny Tučkové a její knihy *Vyhnání Gerty Schnirch*²¹ vstoupil zejména takzvaný brněnský pochod smrti, který vyrazil 30. května 1945 z Brna směrem k rakouským hranicím. Část vysídlenců kvůli únavě došla jen do asi 30 km vzdálených Pohořelic, kde byl zřízen provizorní tábor, v němž na následky vyčerpání a také epidemií tyfu a úplavice zemřelo na 700 lidí.²² Podobně kruté podmínky panovaly i ve sběrném táboře v Nových Hodolanech u Olomouce,²³ jemuž se přezdívalo „hodolanské peklo“ a jehož drastické podmínky barvitě popsala novinářka Veronika Jonášová, když v románu *Ada* rekonstruovala osudy své německé praprababičky Hedy Müllerové a její rodiny.²⁴ O působivé filmové zpracování jednoho z „menších“ případů se postaral režisér Bohdan Sláma, který děj svého filmu *Krajina ve stínu* zasadil do oblasti národnostně nevyhraněného Vitorazska. Zde bylo v obci Tušť dne 24. května 1945 po lidovém „rychlosoudu“ zastřeleno dvanáct mužů a dvě ženy, aniž se kdokoliv z nich mohl hájit.²⁵

Mezi výše zmíněnými akty hromadného násilí zaujímá zcela mimořádné místo masakr, který se odehrál v červnových dnech roku 1945 na Švédských šancích v katastru obce Horní Moštěnice neda-leko Přerova a provedli ho příslušníci bývalého 1. československého armádního sboru,²⁶ který osvobozoval Československo. Do povědo-mí odborné veřejnosti se zapsal nejen vysokým počtem obětí – byť smutné prvenství v tomto smyslu drží série masakrů provedená v Postoloprtech na Žatecku (763 exhumovaných)²⁷ –, ale zejména fak-tem, že téměř polovinu z jejich celkového počtu (265 osob) tvořily ženy (120 osob) a více než čtvrtinu malé děti a nezletilí (74 osob).²⁸ Masakr na Švédských šancích byl také jedním z prvních, na něž čeští historici po roce 1989 upozornili.²⁹ Později byl podrobně zpraco-ván v rámci klíčové syntézy,³⁰ edice dokumentů³¹ a za použití metody „topografie teroru“ v historickém průvodci³² a rovněž formou samo-statné monografie, která téma otevřela přímo v regionu. Vedle již

21 TUČKOVÁ, Kateřina: *Vyhánění Gerty Schnirch*. 2. vydání. Brno 2010.

22 Viz zejména KOVAŘÍK, David:
„Brněnský pochod smrti 1945‘: mýty
a skutečnost.“ In: *Konec soužití Čechů a Němců
v Československu: sborník k 60. výročí ukončení
II. světové války*. Brno 2005, s. 63–79.

23 HÁJEK, Martin: *Odsun Němců z Olomouce*. 2. vydání. Vrahovice 2022, s. 71–83.

24 JONÁŠOVÁ, Veronika: *Ada*. Praha 2022.

25 Srovnej ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Středokluky 2010, s. 193–197; MLYNÁŘIK, Ján: *Tragédie Vitorazka 1945–1953. Poprava v Tušti*. Třeboň 2005; KOVAŘÍK, David: „Smutná historie pohraničního regionu v problematickém zpracování.“ In: *Soudobé dějiny* 13 (2006), č. 3–4., s. 499–506.

26 V uvedené době již sbor neexistoval, byl přeorganizován do rozšířené 1. československé armády.

27 Nejnověji k masakru v Postoloprtech, za jehož ideového iniciátora bývá někdy označován generál Oldřich Španiel (1894–1963), bratr vřidmanného českého medailéra a sochaře Otakara Španiela (1881–1955), viz MRŇKA, Jaromír: *Limity lidskosti: politika a sociál-ní praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944–1946*. Praha 2019, s. 227–238.

28 Vysoký podíl zavražděných žen a dětí mezi oběťmi byl také v Teplicích nad Metují, kde po divokém vyhnání Němců k polským hranicím a následném odmítnutí polské pohraniční stráže československá eskorta zastřelila 28 osob, z toho jedenáct žen a čtyři děti. Podrobněji viz tamtéž, s. 241–244.

29 STANĚK, Tomáš – VÁCLAVŮ, Lubor:
„Případ Přerov 18. června 1945.“ In: *Historie
a vojenství* 40 (1991), č. 3, s. 168–175.

30 STANĚK, Tomáš: *Poválečné...*, citováno výše, s. 274–279.

31 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Středokluky 2010. Dokument č. 33–47, s. 118–147.

32 PADEVĚT, Jiří. *Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Průvodce*. Praha 2016, s. 582–584.

zmíněného Tomáše Staňka na tom měl zásluhu historik a ředitel
přerovského muzea František Hýbl (1941–2024), jenž se tématem
zabýval po celý svůj profesní život. První souhrnné zpracování z jeho
pera vyšlo v roce 1995³³ a po něm následovala výrazně rozšířená
a přepracovaná kniha, publikovaná ve dvou vydáních v letech 2015³⁴
a 2018.³⁵ V roce 2017 byl Hýbl oceněn Záslužným řádem Spolkové
republiky Německo.

Tragédie na Švédských šancích však doposud postrádala výraznou literární reflexi,³⁶ která by téma zpřístupnila širší veřejnosti. Při příležitosti osmdesátého výročí se proto téma rozhodl zpracovat spisovatel a scenárista Martin Šinkovský ve spolupráci s výtvarníkem Petrem Novákem (Ticho762) formou historického komiksu. Jejich ztvárnění se částečně opírá o výsledky dosavadního bádání, zároveň je ale třeba mít na zřeteli, že se jedná o literární dílo. V zájmu čtenářské působivosti tak obsahuje i některé pramenně nepodložené informace a v jedné části se dokonce pouští na tenký led fabulace.³⁷ Cílem této studie je tehdejší události zmapovat s pomocí pramenně doložitelných informací a čtenářům je představit bez umělecké licence.

Dnes už samozřejmě nelze se stoprocentní spolehlivostí zjistit,³⁸ jak přesně se masakr u Přerova odehrál, nově provedený výzkum

241

TAJNĚ!

Přehled
 o počtu exhumovaných osob ve dnech 17.-27.9.1947 v Postoloprtech
 / čísla v závorce značí počet rakví/.

Datum	Místo	Muž	Žen	Děti	Celkem	Exhumováno v křegatoriu			Pohřbeno na hřb.Loupy	Pozn.
						Most	Karl.Vary	Ústí n.l.		
17/9	Bažantnice postoloprtecká	31	3	-	34/5/	34/5/	-	-	-	
17/9	Vinice	3	-	1	4/2/	4/2/	-	-	-	
18/9	Stará pískovna	25	1	-	26/2/	26/2/	-	-	-	
19/9	Levonická bažantnice/první hrob/	47	-	-	47/8/	-	37/6/	-	10/2/	
20/9	" " " "	302	-	-	302/59/	125/25/	117/22/	-	60/12/	
23/9	" /árubý hrob/	103	-	-	103/23/	-	-	87/19/	16/4/	
23/9	U trati pod křížkem	10	-	-	10/2/	10/2/	-	-	-	
24/9	V zahrádě domu čp.74	7	-	-	7/2/	-	-	7/2/	-	
26/9	V školy	224	1	-	225/31/	74/16	70/14/	72/15/	9/2/	
27/9	V kasárnech	5	-	-	5/1/	5/1/	-	-	-	
Součet		757	5	1	763/131	278/53/	224/42/	166/36/	95/20/	

VYŠETŘENÍ
 11
 1947

11
 1947

33 HÝBL, František: *Tragédie na Švédských šancích v červnu 1945*. Přerov 1995.

34 HÝBL, František: *Krvavá noc na Švédských šancích nedaleko Přerova 18. a 19. června 1945*. Přerov 2015.

35 HÝBL, František: *Krvavá noc na Švédských šancích nedaleko Přerova 18. a 19. června 1945*. Přerov 2018.

36 Výjimkou představuje milostný román Lenky Chalupové *Kyselé třesně*, odehrávající se na sklonku druhé světové války v Lověšicích na Přerovsku. Viz CHALUPOVÁ, Lenka. *Kyselé třesně*. Řitka 2020. Ve sbírce textů Jiřího Padevěta na téma roku 1945 se objevuje „mikropovídka“ o Karolu Pazúrovi. Viz PADEVĚT, Jiří: 1945. Brno 2022, s. 128–129. Zdařilou divadelní reflexi připravil v roce 2021 Jiří Havelka pod názvem *Očitý svědek*. Dostupné na narodni-divadlo.cz, zveřejněno 31. 10. 2024.

37 Viz komiks *Temné obilí*, s. 14–18 a 23–28.

38 Kvůli značnému časovému odstupe není možná detailní rekonstrukce činu „minutu po minutě“, ale pouze rámcové shrnutí vycházející z dochovaných výpovědí. Přími účastníci a pamětníci tragických událostí až na výjimky (Pavol Molnár) již nežijí. K Molnárovi svědectví viz dále.

2: Masakr v Postoloprtech a okolí si vyžádal 763 obětí. Na rozdíl od Švédských šancí zde bylo prokazatelně zavražděno „jen“ jedno dítě.